

Кудзейка Міхаіл Вікенцьевіч,
старшы выкладчык кафедры
педагогікі вышэйшай школы і СВТ

Урок працоўнага навучання і выяўленчага мастацтва ў сістэме безадзнакавага навучання

Імкненне грамадства да гуманістычнай адукацыі, вызначыла пераход на асобна-арыентаваную сістэму навучання, заснаваную на выхаванні індывідуальнасці, усвядомленасці ў вучэбнай дзейнасці і суб'ектнасці навучання. Мэтавыя падыходы ў ажыццяўленні асобна-арыентаванага навучання, з пазіцыі ўсіх удзельнікаў навучальнага працэсу, маюць сваю спецыфіку: для настаўнікаў, гэта стварэнне ўмоў для самаразвіцця і самаўдасканалення навучэнцаў; для вучняў - гэта максімальная рэалізацыя асабістых здольнасцяў і магчымасцяў у працэсе навучання. Прымаючы пад увагу дэмакратычнасць асобна-арыентаванага навучання, дзе ўлічваюцца магчымасці, здольнасці і інтарэсы навучэнцаў, неабходна канстатаваць факт актуальнасці пераасэнсавання спецыфікі навучання і ўдасканалення навучальнага працэсу ў напрамку стварэння ўмоў для паўнаwartаснага развіцця асобы.

Асноўным элементам навучальнага працэсу з'яўляецца ўрок, падпарадкаваны вызначаным мэтам і задачам навучання і выхавання. У структуры ўрока закладзены алгарытм засваення ведаў: ўспрыманне - асэнсаванне - запамінанне - прымяненне - абагульненне - рэфлексія. Усе элементы ўрока ўзаемазвязаны паміж сабой і накіраваны на рэалізацыю пастаўленых мэтаў. Мэта вучэбнай дзейнасці паказвае на тып урока (новых ведаў, паўтарэння і замацавання, абагульнення, кантролю і г.д.), які вызначае яго структуру. Структура ўрока аднаго і таго ж тыпу можа адрознівацца наборам элементаў і іх размяшчэннем, калі выкарыстоўваюцца: тэхналогіі, якія патрабуюць арыгінальнага падыходу да ажыццяўлення адукацыйнага працэсу (праблемнае навучанне, даследчая дзейнасць і інш); розныя формы арганізацыі вучэбнай дзейнасці (індывідуальная, групавая, калектыўная); арыгінальныя формы арганізацыі навучальнага працэсу (ўрок-гульня, урок-падарожжа).

Арыгінальнасць структуры асобна-арыентаванага ўрока вызначаецца спецыфічнымі мэтам і задачамі асобна-арыентаванага падыходу ў навучанні:

Мэта: Стварэнне ўмоў для выяўлення, стымулявання і рэалізацыі інтарэсаў, здольнасцяў і магчымасцяў навучэнцаў.

Задачы:

стымуляваць творчае развіццё сродкамі вучэбных прадметаў "Выяўленчае мастацтва" і "Працоўнае навучанне";

фармаваць патрэбу ў творчай самарэалізацыі на аснове паспяховай дзейнасці;

садзеінічаць працэсу самаўдасканалення на аснове фарміравання адэкватнай самаацэнкі навучэнцаў.

Прадстаўленыя мэты і задачы асобасна-арыентаванага падыходу ў навучанні паказваюць на яго асаблівасці, якія павінны быць улічаныя ў адукацыйным працэсе пры яго канструяванні:

- У цэнтры ўвагі - асоба, з яе інтарэсамі, магчымасцямі і здольнасцямі. Навучальны працэс павінен быць максімальна набліжаны да навучання, дзе развіццё дзіцяці адбываецца па індывідуальнай траекторыі, якая ўлічвае яго магчымасці, інтарэсы і забяспечвае яго максімальнае асобаснае развіццё.

- Вучань - суб'ект навучальнага працэсу. Актыўнасць вучня на ўроку павінна вызначаць яго моцную пазіцыю, якая садзейнічае выхаванню пачуцця адказнасці і ўпэўненасці ў самастойнай творчай дзейнасці.

- Гарантаваная паспяховасць творчай дзейнасці. Паспяховасць творчай дзейнасці рэалізуецца пры рашэнні задач адкрытага тыпу, якія павінны стаць пераважнымі ў навучальным працэсе. Такі падыход дасць магчымасць матываваць вучняў да пасільнага ўдзелу ў творчай дзейнасці без шкоды для фарміравання пачуцця ўласнай годнасці; пазбегнуць набыцця комплексу непаўнаважнасці ў мастацкай і канструктарскай дзейнасці; ўдасканалваць свае здольнасці ў сілу сваіх магчымасцяў, атрымліваючы задавальненне ад творчага працэсу.

- Аб'ектыўнасць у ажыццяўленні кантрольна-ацэначнай дзейнасці. Фарміраванне адэкватнай самаацэнкі неабходна вучню для набыцця ўпэўненасці ў сваёй справе, ведах; ў здольнасці аб'ектыўна ацэньваць свае магчымасці і імкнуцца да іх ўдасканалення.

На аснове атрыманых уяўленняў аб асаблівасцях асобасна-арыентаванага падыходу ў навучанні, разгледзім прыкладную (універсальную) структуру ўрока, якая дазваляе паўнаважна рэалізаваць мэты і задачы асобасна-арыентаванага навучання на ўроках выяўленчага мастацтва і працоўнага навучання.

У аснове прапанаванай структуры ўрока ляжыць класічная схема, якая складаецца з 4 асноўных этапаў: арганізацыйны момант; падрыхтоўка ўспрымання новага матэрыялу; засваенне і замацаванне новых ведаў; падвядзенне вынікаў. Але на ўвазе спецыфікі адукацыйных арыенціраў і асаблівасцяў зместу навучальных прадметаў, класічная структура ўрока дапаўняецца ключавымі элементамі, якія дазваляюць рэалізаваць асобасна-арыентаваны падыход у навучанні. Разгледзім усе этапы ўрока па парадку.

0 . Арганізацыйны працэс (перыяд падрыхтоўкі)

Мэта : стварэнне ўмоў для паўнаважнай падрыхтоўкі да маючага адбыцця ўроку

Задачи: даць час і ўстаноўкі для прадуктыўнага фарміравання задумы рэалізацыі настаўленай задачы; стварыць роўныя ўмовы для індывідуальнай самарэалізацыі вучняў у творчай дзейнасці; культываваць імкненне да арыгінальнасці ў творчай дзейнасці.

Усё пачынаецца з падрыхтоўкі да ўрока. Гэты этап урока, у дадзенай схеме, займае верхняе і ніжняе становішча, тым самым аб'ядноўваючы паміж сабой папярэдні і наступны ўрок. Працэс падрыхтоўкі да ўрока пачынаецца з заканчэння папярэдняга, калі настаўнік паведамляе дзецям, што неабходна прынесці на наступны ўрок. Адна справа, калі ўрок мяркуе быць рэпрадуктыўным і настаўніку

0. Арганізацыйны працэс (перыяд падрыхтоўкі)

1. Арганізацыйны момант

2. Падрыхтоўка вучняў да актыўнага і свядомага ўспрымання новага матэрыялу:

2.1 Паведамленне навучэнцам мэтай і задач урока на даступнай для іх мове

2.2 Актualізацыя ведаў па тэме (сувязь з папярэднімі ведамі)

2.3 Матывацыйная сітуацыя (ключавое пытанне, праблемная задача, гульневая сітуацыя)

2.4 Кантрольна-ацэначная дзейнасць:

*2.4.2 Прагнастычная самаацэнка

2.4.1 Вызначэнне крытэрыяў паспяховай дзейнасці

3. Засваенне новых ведаў і спосабаў дзейнасці

3.1 Інструктаж па культуры працы

3.2 Практычная дзейнасць

3.3 Кантрольна-ацэначная дзейнасць

3.3.1 Узаемаацэнка (настаўнік – вучань). Прафілактычная дзейнасць

4. Падвядзенне вынікаў творчай дзейнасці

4.1 Кантрольна-ацэначная дзейнасць

4.1.1 Рэтраспектыўная самаацэнка

4.1.2 Узаемаацэнка

4.1.3 Усталяванне зваротнай сувязі

4.2 Прэзентацыя выніковых работ (выстава)

4.3 Рэфлексія

0. Арганізацыйны працэс (перыяд падрыхтоўкі)

**Педагагічны аналіз творчай дзейнасці вучняў на ўроку

неабходна, каб дзеці прынеслі толькі пэўны набор матэрыялаў і інструментаў, а калі гэта ўрок творчасці ...

Разглядаючы ўрок з пазіцыі самарэалізацыі дзіцяці ў творчай дзейнасці, неабходна звярнуць увагу на працэс фарміравання задумы, які патрабуе ад кожнага чалавека сваю, пэўную колькасць часу. Калі ж працэс навучання з'яўляецца асобасна-арыентаваным і імкнецца да стварэння ўмоў для паспяховай творчай дзейнасці, то гуманней, у адносінах да дзіцяці і яго творчасці, будзе, прадастаўленне дастатковай колькасці часу на выношванне ідэі і фарміраванне задумы. На жаль, традыцыйны падыход - паведамленне тэмы ўрока, непасрэдна перад практычнай дзейнасцю, часцей за ўсё ставіць у тупік дзіця, які імкнецца да творчай самарэалізацыі. Пагадзіцеся, як можна прыдумаць цікавую ідэю і вынасіць задумку яе рэалізацыі за 5 хвілін? Складана .... Гэтая педагагічная сітуацыя правакуе стрэс, які блакіруе творчую ініцыятыву, вынаходлівасць і ўпэўненасць у сваіх сілах, здольнасцях. Паспяховасць у творчай дзейнасці напрамую залежыць ад падрыхтоўкі, ад тых устаноў, якія дзіця загадзя атрымала ад настаўніка на папярэднім уроку. Маючы запас часу, у яго ёсць магчымасць усё абдумаць, сфармаваць задумку, падрыхтаваць неабходнае (матэрыялы, інструменты) для яе рэалізацыі і карыстацца гэтым на ўроку. У гэтым выпадку, рэалізацыя задумы пройдзе на высокім творчым узроўні і прадставіцца настаўніку ў выглядзе арыгінальнай працы. Вядома ж, не ўсе вучні будуць так старанна рыхтавацца да ўрокаў працоўнага навучання і выяўленчага мастацтва, але калі мы гаворым пра асобасна-арыентаванае навучанне, *то магчымасць самарэалізавацца ў творчай дзейнасці, мы абавязаныя даць усім.* Усе навучэнцы: матываваныя да творчай дзейнасці і не матываваныя, павінны знаходзіцца ў роўных умовах рэалізацыі сваіх патэнцыйных магчымасцяў. А вось індывідуальныя асаблівасці кожнага дзіцяці: матывацыя, інтарэсы, здольнасці – здзейсняць дыферэнцыяцыю ў атрыманні канечнага выніку, дзе ўсе творчыя работы атрымаюцца зусім розныя: ад прымітыўных да

геніяльных. Але ўсе яны будуць паспяховымі, зыходзячы са здольнасцяў і магчымасцяў кожнага дзіцяці.

Такім чынам, у сістэме асобасна-арыентаванага навучання, этап падрыхтоўкі да ўрока з'яўляецца важным момантам, вызначаючым паспяховасць дзейнасці дзіцяці на ўроку, а значыць і ў асобасным развіцці.

1. Арганізацыйны момант

Мэта: Арганізацыя і праверка гатоўнасці школьнікаў да навучальнага працэсу

Задачы: арганізаваць ўвагу; праверыць узровень падрыхтаванасці і ажыццявіць карэкцыю; матываваць да вучэбнай дзейнасці

Калі настаўнікам «Арганізацыйны працэс» быў ажыццёўлены на высокім узроўні, то і ў вучняў ён пройдзе прадуктыўна. Арганізацыйны момант урока дазволіць зацікаўленым навучэнцам задумацца аб наяўнасці магчымасцяў рэалізаваць задуманае, а пасіўным прыхільнікам мастацка-творчага працэсу - праверыць наяўнасць матэрыялаў і інструментаў, абумоўленых настаўнікам. У выпадку неабходнасці, адсутнасць матэрыялаў і інструментаў можа быць кампенсавана сродкамі настаўніка і іншых навучэнцаў.

2. Падрыхтоўка вучняў да актыўнага і свядомага ўспрымання матэрыялу

Мэта: стварэнне ўмоў для актыўнага і свядомага далучэння вучняў да навучальнага працэсу

2.1 Паведамленне навучэнцам мэтай і задач урока на даступнай для іх мове

Мэта: далучэнне вучняў да ўсвядомленага працэсу дзейнасці на ўроку

Задачы: актуалізаваць тэму ўрока; стварыць сітуацыю датычнасці ў, маючай адбыцця, дзейнасці; стварыць умовы для фарміравання асабістых навучальных мэтай

Прымаючы да увагі, што навучальны працэс ствараецца для вучня, дзе ён павінен быць галоўнай дзеючай асобай, наша задача даць магчымасць вучню адчуць яго значнасць, пасвяціўшы яго ў змест урока. Вельмі важна, каб вучань з першага моманту ўрока разумеў і ўсведамляў сутнасць будучай дзейнасці, прадбачыў будучы вынік і мэтанакіравана ішоў да яго. Усведамленне маючай адбыцця дзейнасці дазволіць вучню мець поўную карціну дзеянняў: чым будзем займацца, што даведаемся, чаму навучымся. Усведамленне мэтай і задач урока вучнем, дазваляе далучыць вучня да вучэбнай дзейнасці, зрабіць яго суб'ектам працэсу навучання. Менавіта таму на пачатку ўрока настаўнік паведамляе навучэнцам мэту ўрока на іх мове (зразумелай для дзяцей), каб навучэнцы не проста пачулі, ўсвядомілі, зразумелі, а для таго, каб на аснове атрыманай інфармацыі выбудаваць для сябе свае ўласныя навучальныя мэты. Разгледзім на прыкладзе ўрокаў:

Працоўнае навучанне. Тэма: Мадэляванне з палосак паперы

Мэта для настаўніка: Удаaskanальваць навыкі аналізу канструкцыі выраба з палосак паперы, прадоўжыць фарміраванне ўменняў размячаць палоскі з дапамогай лінейкі, складаць і выконваць вырабы складанай формы з палосак паперы пляценнем.

Мэта для вучня: сёння вы навучыцеся са звычайнай палоскі паперы, ствараць аб'ёмную форму ў выглядзе зорачкі

Выяўленчае мастацтва. Тэма: Вясёлка

Мэта для настаўніка: Удасканалваць навыкі перадачы характэрнай афарбоўкі прадметаў пры маляванні на памяці

Мэта для вучня: выкарыстоўваючы вашыя ўспаміны і фарбы, мы зможам на лісце паперы намаляваць вясёлку

Усведамленне вучнямі таго, што адбываецца на ўроку, дазволіць ім стаць актыўнымі ўдзельнікамі навучальнага працэсу і перайсці на наступны этап вучэбнай дзейнасці.

2.2 Актуалізацыя ведаў па тэме (сувязь з папярэднімі ведамі)

Мэта: Актуалізацыя і сістэматызацыя ведаў вучняў па дадзенай тэме

Задачы: ажыццявіць аналіз ведаў па тэме; вызначыць няўстойлівыя пазіцыі ў ведах; удасканаліць існуючыя веды па тэме

Дзеці малодшага школьнага ўзросту не здольныя самастойна актуалізаваць веды, аналізаваць іх стан на прадмет адэкватнасці і трываласці з мэтай удасканалення. Нярэдка, навучэнцы нават не задумваюцца аб тым, што паміж урокамі, або тэмамі ёсць сувязь. Часта гэта з'яўляецца праблемай, якая выклікае цяжкасці ў вырашэнні пастаўленых настаўнікам задач. Актуалізацыя ведаў, якія ёсць па дадзенай тэме, спрыяе стварэнню бесперапыннай, устойлівай сістэмы навучання, якая вядзе вучняў да ўсвядомленага і самастойнага іх ўжывання. Менавіта таму, на пачатковым этапе фарміравання вучэбнай дзейнасці малодшых школьнікаў, настаўнік, арганізуючы навучальны працэс, павінен сістэматычна звяртацца да наяўных ведаў дзяцей, навучаючы іх уменню аналізаваць і сінтэзаваць назапашаную інфармацыю для прадуктыўнага яе выкарыстання ў знаёмых і незнаёмых сітуацыях, як у вучэбнай дзейнасці, так і ў жыцці. Разгледзім, як гэта адбываецца на ўроках.

Тэма: Мадэляванне з палосак паперы:

Для выканання работы нам спатрэбіцца ...

1. Уменне ажыццяўляць разметку паперы з дапамогай лінейкі
2. Уменне рэзаць па прамой лініі
3. Веданне асноў пляцення
4. Веданне і выкарыстанне такіх уласцівасцяў паперы, як скручванне, формаўтварэнне, дэфармацыя

Тэма: Вясёлка

Мы ведаем

1. Аб размяшчэнні колераў у колеравым крузе

Мы ўмеем

1. Планаваць малюнак на лісце паперы
2. Атрымліваць састаўныя колеры
3. Запаўняць паверхню ліста паперы

У ходзе ажыццяўлення дадзенага этапу ўрока, у дзяцей могуць узнікаць пытанні ці з'яўляцца сумневы ва ўменні ажыццявіць тую ці іншую аперацыю. Гэты этап урока дазваляе не толькі выявіць, але і дапамагчы справіцца з назапашанымі праблемамі ведаў у вучняў, каб максімальна паспяхова справіцца з новай працай.

2.3 Матывацыйная сітуацыя (ключавое пытанне, праблемная задача, гульневая сітуацыя)

Мэта: фарміраванне матывацыі да усвядомленай творчай дзейнасці

Задачы: стварыць умовы для творчага пошуку; стымуляваць імкненне да самаўдасканалення; спрыяць развіццю прадуктыўнай разумовай дзейнасці.

Сучасны малодшы школьнік ад прыроды дапытлівы, актыўны і ініцыятыўны. Ён аддае перавагу, у пазнанні навакольнага свету, быць самастойнай і незалежнай асобай, здольнай фантазіраваць, прыдумляць, вынаходзіць і здзяйсняць адкрыцці. Асобасна-арыентаванае навучанне імкнецца да прызнання дзіцяці - АСОБАЙ, з яго меркаваннем, поглядам, пазіцыяй і пунктам гледжання. Хто сказаў, што малодшы школьнік не можа самастойна думаць, мець сваё меркаванне, аналізаваць сітуацыю, рабіць высновы. Малодшы школьнік можа многае, калі яго гэтаму навучыць, калі стварыць развіццёвае асяроддзе, здольнае фарміраваць самастойнасць у праяве творчых ініцыятыў, выпрацоўцы ўласнага меркавання. Адным з элементаў развіццёвага асяроддзя можа быць матывацыйная сітуацыя, здольная не толькі заахваціць цікавасць да творчасці, але і спрыяць развіццю прадуктыўнай разумовай дзейнасці школьнікаў. Матывацыйная сітуацыя можа мець любы выгляд і форму, яна можа выступаць нават у выглядзе ключавага пытання. Разгледзім на прыкладзе урокаў:

Тэма: Мадэляванне з палосак паперы

Ключавое пытанне: Якая ўласцівасць паперы дазваляе атрымаць з плоскай нарыхтоўкі аб'ёмную форму?

Звычайна, ключавое пытанне задаецца настаўнікам перад пачаткам практычнай дзейнасці, але з адтэрміноўкай адказу. У такім выглядзе ключавое пытанне падобна на праблемную сітуацыю, якую навучэнцам неабходна вырашыць у працэсе выканання практычнай дзейнасці. Такі прыём дае магчымасць вучням аднесціся да адказу на пытанне з «апусканнем» у гэтую праблему: паразважаць, суаднесці свае веды і сваё першааснае меркаванне з працэсам і вынікам практычнай дзейнасці. Толькі на аснове атрыманых ведаў і практычнага вопыту можна атрымаць абдуманы, дакладны, аргументаваны адказ. Вядома ж, не кожнае пытанне можа стаць ключавым. Ключавое пытанне не можа быць простым і відавочным, дзе адказ ляжыць на паверхні. Ключавое пытанне павінна матываваць і заахваць дзяцей да актыўнай разумовай дзейнасці, да ўсведамлення каштоўнасці тэарэтычных і практычных ведаў, аналіз якіх і ляжыць у аснове адказу на пастаўленае пытанне. Сітуацыя, з выкарыстаннем ключавага пытання, можа быць выкарыстана з элементамі прагназавання, калі дзеці спачатку мяркуюць, а ў працэсе ажыццяўлення практычнай дзейнасці упэўніваюцца ў сваёй праваце ці наадварот, абвяргаюць першапачатковую версію і ў канцы ўрока даюць усвядомлены правільны адказ, сфармаваны на аснове ўласнага вопыту.

Тэма: Вясёлка

Ключавое пытанне: Што агульнага і чым адрозніваюцца вясёлкі ў небе і на лісце паперы?

Ці, вось яшчэ адзін варыянт:

Без чаго не можа быць вясёлка ў небе, але можа быць на лісце паперы?

Ёсць спосаб і магчымасць атрымаць адказ на пастаўленае пытанне адразу пасля яго агучвання - шляхам угадвання. Але, мэтай дадзенага прыёму з'яўляецца прадастаўленне навучэнцам магчымасці аналізу сітуацыі і ажыццяўлення

разважанняў над яго рашэннем, праз практычную дзейнасць. Так як пытанні складзены такім чынам, каб дакладны адказ на яго можна было б атрымаць толькі ажыццявіўшы практычную дзейнасць, магчымасць пошуку адказу стымулюе інтэлектуальнае і творчае развіццё дзіцяці, ператвараючы яго ў даследчыка. Кожны з удзельнікаў творчага працэсу прыходзіць да сваёй высновы, а значыць, здзяйсняе сваё маленькае адкрыццё. Вынік, да якога прыходзіць дзіця ў сваіх развагах, з'яўляецца своеасаблівай рэфлексіяй ажыццяўленай дзейнасці на ўроку.

Да зададзенага ключавога пытання настаўнік вяртаецца ў канцы ўрока, на этапе рэфлексіі, дзе кожны жадаючы выказвае, адстойвае і даказвае свой пункт гледжання.

2.4 Кантрольна-ацэначная дзейнасць

Мэта: стварэнне ўмоў для ажыццяўлення аб'ектыўнага ацэньвання працэсу дзейнасці і канчатковага выніку

2.4.1 Вызначэнне крытэрыяў паспяховай дзейнасці

Мэта: фарміраванне асэнсаваных адносін да працэсу дзейнасці і яго канчатковага выніку

Задачы: стварыць умовы для паспяховай творчай дзейнасці вучняў; спрыяць фармаванню ўсвядомленага прымянення тэарэтычнага матэрыялу ў практычнай дзейнасці; закласці крытэрыяльную аснову для ажыццяўлення ацэначнай дзейнасці вучняў

Для таго, каб дзейнасць дзіцяці была на ўроку прадуктыўнай, а значыць паспяховай, мы зрабілі шмат: далучылі іх да вучэбнай дзейнасці; сумесна зрабілі актуальнымі і ліквідавалі прабелы ў наяўных ведах па дадзенай тэме; стварылі матывацыйную сітуацыю да актыўнай разумовай дзейнасці ... , але не зрабілі самае галоўнае - не стварылі інструкцыю, якая вядзе да паспяховай дзейнасці. Інструкцыя або крытэрыі паспяховасці патрэбныя вучню для таго, каб ён свядома падыходзіў да ажыццяўлення ўласнай дзейнасці, мог максімальна правільна выканаць прапанаванае заданне, адэкватна ацаніць узровень уласнай дзейнасці і дзейнасці іншага вучня не звяртаючыся да суб'ектывізму. Разгледзім стварэнне крытэрыяў паспяховай дзейнасці (ацэньвання) на прыкладзе ўрокаў.

Тэма: Мадэляванне з палосак паперы

Крытэрыі паспяховай дзейнасці (ацэньвання):

1. Захаваў тэхніку бяспекі
2. Выразная разметка паперы з дапамогай лінейкі
3. Захаваў паслядоўнасць вырабу
4. Атрыманне нарыхтоўкі ў выглядзе пяцікутніка
5. Наяўнасць трох аб'ёмных вырабаў

Крытэрыі паспяховасці вырацоўваюцца сумесна з дзецьмі, пачынаючы з першага класа. Гэта адбываецца перад пачаткам практычнай часткі ўрока. Настаўнік прапануе дзецям сумесна вырашыць, што будзе ацэньвацца ў канчатковым выніку працы. Крытэрыі могуць быць агульнага характару і спецыфічныя. Крытэрыі агульнага характару вядомыя дзецям па папярэднім ўроку (тэхніка бяспекі, паслядоўнасць вырабу) і актуалізацыі ведаў па дадзенай тэме (выразная разметка паперы). Да спецыфічных, адносяцца крытэрыі, пра якія дзеці не могуць ведаць, так як яны з'яўляюцца элементамі новых ведаў. Спецыфічныя крытэрыі звычайна

вызначае і паказвае на іх настаўнік (атрыманне нарыхтоўкі ў выглядзе пяцікутніка, наяўнасць трох аб'ёмных вырабаў).

Тэма: Вясёлка

Крытэрыі паспяховасці:

1 . Атрыманне складовых колераў фарбы

2 . Паслядоўнасць размяшчэння колераў вясёлкі

3 . Запаўненне ўсёй паверхні ліста паперы

4 . Арыгінальнасць кампазіцыйнага рашэння

Даступнасць (у разуменні дзецямі) - гэта адзін з самых важных паказчыкаў падбору крытэрыяў, так як разуменне іх значэння напрамую ўплывае на паспяховасць практычнай дзейнасці і эфектыўнасці ажыццяўлення працэсу ацэньвання. Сумесна выпрацаваныя крытэрыі не павінны патрабаваць большага, чым мяркуе вучэбная праграма і мэты ўрока. Напрыклад, такі крытэрыі, як «паслядоўнасць размяшчэння колераў вясёлкі» можа быць рэалізаваны на практыцы шляхам зазубрывання паслядоўнасці размяшчэння колераў у каляровым крузе, у чым няма неабходнасці, а можа, з дапамогай ўказання на наяўнасць нагляднага дапаможніка, які паспрыяе правільнаму выкананню працы. Таксама крытэрыі павінны ўлічваць тып урока і від дзейнасці. Калі праца на ўроку з'яўляецца творчай, а не рэпрадуктыўнай, то такі крытэрыі, як «паслядоўнасць вырабу» будзе не дарэчны, так як ён абмяжоўвае дзяцей у іх творчай дзейнасці. У гэтым выпадку лепш выкарыстоўваць крытэрыі «арыгінальнасць». Гэта дасць магчымасць школьнікам адысці ад звыклых стэрэатыпаў выявы (канструявання) і ажыццявіць творчы пошук аўтарскага вырашэння праблемы.

***2.4.2 Прагнастычныя самаацэнка**

Мэта: развіццё здольнасцяў да прагназавання і планавання ўласнай дзейнасці

Задачы: садзейнічаць фарміраванню адэкватнай самаацэнка; стварыць сітуацыю вызначэння сваіх сіл і магчымасцяў у рэалізацыі пастаўленай настаўнікам задачы; далучаць да даследчай дзейнасці

Вызначыўшы крытэрыі паспяховай дзейнасці (ацэнка), можна прапанаваць навучэнцам спрагназаваць або прадбачыць вынікі сваёй дзейнасці. Для гэтага, кіруючыся выпрацаванымі крытэрыямі ацэнка, з дапамогай прапанаваных настаўнікам знакаў ацэньвання, навучэнцы вызначаюць, з чым яны справяцца паспяхова, а дзе ў іх могуць узнікнуць цяжкасці. Зафіксаваўшы ўласнае меркаванне, вучні пераходзяць да практычнай дзейнасці.

* Прагнастычныя самаацэнка на кожным уроку не абавязковая. Настаўнік мае права самастойна вырашаць па якой тэме і на якім ўроку такі выгляд ацэначнай дзейнасці будзе выніковым. Найбольшы эфект прагнастычныя самаацэнка можа мець на ўроках абагульнення або кантролю ведаў. Таксама можа быць выкарыстана ў якасці прыёму, які актуалізуе веды па новай тэме.

3. Засваенне новых ведаў і спосабаў дзейнасці

3.1 Інструктаж па культуры працы

Мэта: Стварэнне ўмоў для камфортнай і бяспечнай творчай дзейнасці

3.2 Практычная дзейнасць

Мэта: стварэнне ўмоў для рэалізацыі паспяховай практычнай дзейнасці вучняў

Задачи: матываваць да самастойнай творчай дзейнасці вучняў; спрыяць ўсведамленню і разуменню вучнямі ажыццяўляючых працэсаў дзейнасці; стымуляваць школьнікаў да праявы індывідуальнасці ў творчай самарэалізацыі; стварыць сітуацыю поспеху; спрыяць асобаснаму развіццю кожнага вучня

У залежнасці ад тыпу і формы ўрока настаўнік можа прапанаваць ўзор выраба, а можа толькі распавесці пра яго, стварыўшы пэўныя ўмовы для самастойнай творчай дзейнасці навучэнцаў. Урок новых ведаў мяркуючы наяўнасць ўзору і тэхналагічнай карты, падрыхтаванай настаўнікам або самімі вучнямі. Урок замацавання і абагульнення пройдзенага матэрыялу прадугледжвае ажыццяўленне самастойнай творчай дзейнасці навучэнцамі, таму навучанне на гэтых ўроках павінна насіць праблемна-даследчы характар, дзе няма дакладных алгарытмаў, а ёсць веды па тэме і новыя ўмовы іх прымянення. Урок кантролю ведаў па тэме, раздзелу павінен насіць творчы характар і вызначаць толькі умовы выканання работы, якія будуць пакладзены ў аснову ацэньвання ўзроўню ведаў навучэнцаў. Так як выяўленчае мастацтва і працоўнае навучанне з'яўляюцца практыка-арыентаванымі прадметамі, то вызначэнне ўзроўню валодання тэарэтычнымі і практычнымі ведамі па прадмеце ў вуснай форме (тэставанне) павінна адбывацца на эпизадным узроўні, а ў большай ступені - на практыцы, на прадмет іх свядомага прымянення ў практычнай дзейнасці.

На ўроку настаўнік можа выкарыстоўваць розныя формы арганізацыі вучэбнай дзейнасці: індывідуальную, парную, групавую, калектыўную. У працэсе правядзення ўрока можа адбывацца інтэграцыя формаў арганізацыі вучэбнай дзейнасці: індывідуальная і парная дзейнасць або паслядоўная іх змена: ад індывідуальнай (парнай) работы да калектыўнай творчасці.

Галоўнае, на дадзеным этапе ўрока, навучэнцы павінны разумець: што яны робяць, як яны робяць і для чаго.

3.3 Кантрольна-ацэначная дзейнасць

Мэта: Стварыць умовы для фарміравання адэкватнай самаацэнкі навучэнцаў

Задачи: садзейнічаць фарміраванню аб'ектыўнасці ацэньвання сваёй дзейнасці і іншага вучня; фарміраванне ўменняў весці ацэньваючы дыялог; стымуляваць патрэбы вучняў у асобным развіцці і самаўдасканаленні

Кожны навучальны прадмет мае свае прыярытэтныя мэты і задачы, якія павінны быць рэалізаваны ў рамках вучэбнай праграмы і вучэбнага плана ў працэсе школьнага навучання. Кантрольна-ацэначная дзейнасць з'яўляецца толькі элементам працэсу навучання, які дазваляе ў межах адукацыйнага працэсу навучыць дзіця адэкватна ацэньваць сябе, свае магчымасці і здольнасці іншых людзей. Настаўнік, які ажыццяўляе кантрольна-ацэначную дзейнасць на ўроку, павінен разумець і ўсведамляць важнасць гэтай працэдуры ў асобным развіцці кожнага навучэнца класа, але не ставіць гэта ў якасці прыярытэтнай задачы ў шкоду галоўным мэтам навучальных прадметаў. Кантрольна-ацэначная дзейнасць - гэта эпизадны элемент на які, у рамках навучальнага часу, не павінна адводзіцца больш за 5 хвілін. Спосаб арганізацыі і ўліку вынікаў кантрольна-ацэначнай дзейнасці кожны настаўнік мае права выбраць сам. Але галоўнае, у працэсе арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці, неабходна звярнуць увагу на наступныя нюансы:

1. Разуменне вучнямі зместу крытэрыяў ацэньвання і ўменне іх бачыць ва ўласнай практычнай дзейнасці
2. Стымуляванне вучняў да аб'ектыўнасці ў ацэначнай дзейнасці
3. Даступнасць у фіксацыі вынікаў самаацэнкі і ўзаімаацэнкі навучэнцамі
4. Ажыццяўленне аналізу ацэначнай дзейнасці на аснове зваротнай сувязі (абавязковыя каментары па выніках ацэньвання вучань - вучань, вучань - настаўнік)
5. Даступнасць інфармацыі аб выніках ацэньвання для настаўніка
7. Прадуктыўнае выкарыстанне атрыманай інфармацыі настаўнікам для аналізу паспяховасці засваення прадмета і арганізацыі карэкцыйнай работы з вучнямі.

3.3.1 Узаемаацэнка (настаўнік - вучань). Прафілактычная дзейнасць

Мэта: Аказанне максімальнай дапамогі маючым патрэбу навучэнцам ў пераадоленні цяжкасцяў выканання заданняў і фарміраванні адэкватнай самаацэнкі

Задачы: садзейнічаць задавальненню патрэб навучэнцаў ва ўдасканаленні сваіх ведаў, здольнасцяў; ажыццяўляць бягучую карэкцыйную дзейнасць на аснове аналізу інфармацыі аб кантрольна-ацэначнай дзейнасці на папярэдніх ўроках; максімальна наблізіць паспяховасць засваення вучэбнага матэрыялу вучнямі на аснове індывідуальнага падыходу.

Прааналізаваная настаўнікам інфармацыя аб ажыццяўленні кантрольна-ацэначнай дзейнасці на папярэдніх уроках, дазваляе выявіць моцныя і слабыя бакі засваення матэрыялу, ажыццяўлення ацэначнай дзейнасці навучэнцамі. Атрыманая інфармацыя дазваляе настаўніку спланаваць працу на аснове індывідуальнага падыходу. У той час, калі здольныя вучні працуюць самастойна, настаўнік надае ўвагу вучням, якія маюць складанасці ў ажыццяўленні практычнай дзейнасці або адчуваюць сябе няўпэўнена, якія маюць нізкую самаацэнку. Метады і прыёмы, якія выкарыстоўваюцца пры арганізацыі прафілактычных мерапрыемстваў, могуць быць разнастайнымі: падтрымка, супрацоўніцтва, дыферэнцыйнае заданне, апераджальнае ўзаемаацэньванне, настаўніцтва і г.д. Такім чынам, з дапамогай ўмелай дзейнасці настаўніка навучэнцы максімальна паспяхова спраўляюцца з выкананнем задання. Для падтрымкі навучэнцаў з нізкай самаацэнкай, настаўнік можа ацаніць працу навучэнцаў з апярэджаннем (да самаацэнкі) па асобным крытэрыям, такім чынам, ажыццяўляючы падтрымку і папярэджанне няўпэўненасці ва ўласных сілах.

4. Падвядзенне вынікаў творчай дзейнасці

Мэта: Стварэнне ўмоў для індывідуальнага і франтальнага аналізу працэсу і вынікаў творчай дзейнасці навучэнцамі, настаўнікам

4.1 Кантрольна-ацэначная дзейнасць

Мэта: Стварэнне ўмоў садзейнічаючых фарміраванню адэкватнай самаацэнкі навучэнцаў

4.1.1 Рэтраспектыўная самаацэнка

Мэта: Ажыццяўленне аналізу ўласнай дзейнасці вучнямі на аснове выпрацаваных крытэрыяў

Задачы: ажыццявіць аналіз уласнай дзейнасці па кожнаму крытэрыю; вызначыць узровень паспяховасці рэалізацыі практычнай дзейнасці па кожнаму

крытэрыю; графічна адзначыць ўзровень паспяховасці рэалізацыі практычнай дзейнасці

Па заканчэнні практычнай дзейнасці, навучэнец можа ажыццявіць самаацэнку сваёй працы. Усё неабходнае для гэтага ёсць: бланк, выкананая праца, крытэрыі паспяховасці. Ажыццяўляючы самаацэнку, вучань суадносіць працэс і вынік сваёй дзейнасці з выпрацаванымі ў пачатку ўрока крытэрыямі. Выкарыстоўваючы спосаб адлюстравання ацэнкі, які прапанаваў настаўнік, вучань графічна фіксуе ўласнае меркаванне аб узроўні выкананай работы па кожнаму з крытэрыяў. Калі ў ходзе ўрока была выкарыстана прагнастычныя ацэнка, то ў дзіцяці ёсць інфармацыя для разважання. Гэтую інфармацыю актуалізуе настаўнік, звяртаючы ўвагу дзяцей на параўнальны вынік.

4.1.2 Узаемаацэнка

Мэта: Фарміраванне адэкватнай самаацэнкі на аснове узаемаацэньвання настаўнікам, вучнем

Задачы: правесці аналіз работы аднакласніка; ажыццявіць працэс узаемаацэньвання на аснове выпрацаваных крытэрыяў; падрыхтаваць каментар аб выніках дзейнасці аднакласніка на аснове аргументаў і прыкладаў

Узаемаацэнка (настаўнік - вучань або вучань - вучань) ажыццяўляецца арганізавана, пад кіраўніцтвам настаўніка. На гэтую працэдуру адводзіцца не больш за 1-2 хвіліны. Дзеці абменьваюцца працамі і бланкамі выстаўлення адзнак. Настаўнік звяртае ўвагу дзяцей на аб'ектыўнасць ацэньвання, на ацэнку дзейнасці ў адпаведнасці з крытэрамі. Зусім неабавязкова ажыццяўляць ацэнку па ўсіх выпрацаваных крытэрыях, часам досыць ад 1 да 3, якія могуць быць аб'ектыўна ацэнены іншым назіральнікам. Напрыклад, іншаму назіральніку складана вызначыць правільнасць выкарыстання тэхнікі бяспекі або захаванне паслядоўнасці вырабу. Але затое ён лёгка можа ўсталяваць і ацаніць пяцікутную форму вырабаў і наяўнасць трох асобнікаў.

4.1.3 Усталяванне зваротнай сувязі

Мэта: Фарміраванне адэкватных уяўленняў аб працэсе і выніках уласнай дзейнасці, усвядомленага разумення існуючых праблем і перспектывы далейшага ўдасканалення

Задачы: даць вусную ацэнку дзейнасці аднакласніка на аснове каментаря; прааналізаваць ўласную дзейнасць на аснове параўнання вынікаў самаацэньвання і узаемаацэньвання

Зваротная сувязь усталяваецца паміж навучэнцамі, якія ацэньваюць адзін аднаго і паміж настаўнікам і вучнямі (у індывідуальнай і фронтальнай формах). Наяўнасць дыялогу паміж вучнямі і настаўнікам з'яўляецца абавязковай. Вельмі важна навучыць дзяцей правільна яго ажыццяўляць. Калі разглядаць дыялог з пазіцыі паслядоўнасці, то першапачаткова вызначаюцца і называюцца толькі станоўчыя бакі ажыццяўленага працэсу і выніку, затым, ускосна паказваецца на недахопы, недапрацоўкі, адхіленне ад крытэрыяў з дапамогай фраз: «Калі б ты паспрабаваў зрабіць гэта вось так, то, магчыма, ... », або « Калі б ты ў мяне папытаў парады, то я б ... » і г.д. Пры ажыццяўленні настаўнікам індывідуальнай зваротнай сувязі, павінен быць адлюстраваны яшчэ адзін момант у дыялогу, гэта ўказанне на магчымасці і спосабы ліквідацыі недахопаў, памылак ва ўдасканаленні творчай

дзеинасці (навучэнцы адзін аднаму пра гэта не кажуць). На аснове зафіксаваных вынікаў узаемаацэнкі, каментароў да іх, вучань ажыццяўляе параўнальны аналіз з самаацэнкай і робіць пэўныя высновы аб сваіх выніках і магчымасцях. Толькі аналіз вынікаў самаацэнкі і узаемаацэнкі фармуе адэкватную самаацэнку навучэнца.

4.2 Прэзентацыя выніковых работ (выстава)

***Мэта:** фарміраванне агульнага і цэласнага ўяўлення аб выніках творчай дзейнасці вучняў на тэме*

***Задачы:** пашырыць уяўленне вучняў аб разнастайнасці магчымасцяў і спосабаў ў вырашэнні пастаўленай задачы настаўнікам; даць агульную ацэнку вынікам творчага працэсу; адзначыць ўзровень дасягненняў, адкрыццяў і арыгінальнасці творчых работ; зарыентаваць (у перспектыве) на ліквідацыю наяўных недахопаў і характэрных памылак*

Вынікам урока можа стаць калектыўная праца ці сумесная выстава работ навучэнцаў. На аснове меркаванняў і уражанняў настаўнік сумесна з дзецьмі ажыццяўляе фронтальны іх аналіз. У фронтальным аналізе неабходна пазбягаць пераходу на асобы і параўнальны аналіз дзейнасці і вынікаў працы навучэнцаў, параўноўваючы іх адзін з адным. Настаўнік прыкмячае атрыманыя знаходкі, ідэі, арыгінальныя рашэнні і г.д. Указвае на недахопы і характэрныя памылкі, якія варта пазбягаць ў наступных працах.

4.3 Рэфлексія

***Мэта:** Стварэнне эмацыйна-спрыяльнага асяроддзя для аналізу прадуктыўнасці творчага працэсу*

***Задачы:** развіваць уменні каментараваць, фармаваць і адстойваць уласны пункт гледжання; выявіць складанасці і цяжкасці спалучаныя з працэсам ажыццяўлення дзейнасці вучняў; актуалізаваць набытыя веды з пазіцыі жыццядзейнасці чалавека; сфармаваць пачуццё задаволенасці ад працэсу і вынікаў творчай дзейнасці*

У якасці рэфлексіі прадугледжваецца ажыццяўленне такой дзейнасці, якая дасць магчымасць пачуць меркаванне навучэнцаў: аб адносінах, настроі, разуменні вывучанага матэрыялу і ажыццёўленай дзейнасці. Такім момантам або спосабам вызначэння актыўнасці вучняў на ўроку можа стаць адказ на ключавое пытанне, якое было зададзена перад практычнай часткай ўрока, або рашэнне праблемнай сітуацыі, здольнае стаць паказчыкам разумення вучнямі матэрыялу і асабістага стаўлення да працэсу і выніку дзейнасці. Форма зносін можа быць любой: ад дыскусіі да стварэння гульневай сітуацыі.

**** Педагагічны аналіз творчай дзейнасці вучняў на ўроку**

***Мэта:** праектаванне педагагічнай дзейнасці на аснове аналізу інфармацыі, атрыманай у ходзе і на выніках ўрока*

***Задачы:** вызначыць і выявіць прычыны цяжкасці навучэнцаў; спланаваць педагагічную дзейнасць на карэкцыі цяжкасцяў школьнікаў; вызначыць ступень асобасных прырашчэнняў навучэнцаў у фарміраванні ведаў і самаацэнкі*

Адрозненне асобасна-арыентаванага працэсу навучання ад традыцыйнага ў тым, што ўся дзейнасць настаўніка: да ўрока, на ўроку і пасля яго, накіравана на арганізацыю максімальна паспяховай дзейнасці дзяцей з улікам іх інтарэсаў, здольнасцяў і магчымасцяў. У працэсе вучэбнай дзейнасці (на безадзнакавай аснове

навучання), настаўнікам і дзецямі ажыццяўляецца кантрольна-ацэначная дзейнасць, якая з'яўляецца важнай для навучэнцаў, менавіта на ўроку, для фарміравання адэкватнай самаацэнкі, а яе вынікі – неабходны настаўніку, для ажыццяўлення аналізу дзейнасці кожнага вучня з мэтай выяўлення праблем і рэалізацыі іх праз планаванне і ажыццяўленне індывідуальнага працэсу навучання. Менавіта таму, у ходзе ўрока настаўнік ажыццяўляе прафілактыку паспяховай дзейнасці навучэнцаў: назірае і аналізуе дзейнасць навучэнцаў, матывуе іх, стварае сітуацыю поспеху, карэктуючы веды, ажыццяўляе кантроль за аб'ектыўнасцю ацэначнай дзейнасці. А пасля ўрока, сабраўшы інфармацыю аб кантрольна-ацэначнай дзейнасці вучняў, ўсталёўвае факт прадуктыўнасці педагагічнай дзейнасці і ажыццяўляе яе карэкцыю для дасягнення максімальнага выніку ў працэсе навучання кожнага з навучэнцаў.

Вынікам паспяховай педагагічнай дзейнасці стане развіццёвае асяроддзе, дзе асоба з яе магчымасцямі і здольнасцямі: адчувае сябе камфортна, упэўнена; праяўляе пасільную актыўнасць; паспяховая; мэтанакіраваная і гатовая да ўдасканалення; неабыякавая; адчувае патрэбу ў творчай самарэалізацыі; ведае цану ведаў і ўмее іх здабываць.

Прадстаўленая структура ўрока з'яўляецца толькі прыкладнай, адлюстроўваючы ключавыя моманты ў рэалізацыі асобна-арыентаванага навучання. Выкарыстанне прапанаваных элементаў урока ў сістэме, дазволіць атрымаць цэласны, мэтанакіраваны адукацыйны працэс, дзе галоўнай дзеючай асобай з'яўляецца вучань са сваімі асаблівасцямі, магчымасцямі і інтарэсамі, а вынікам навучання – асабістая паспяховасць, свядомасць, упэўненнасць і зацікаўленнасць.